

LEONARDO DE CHIRICO: A CHRISTIAN'S POCKET GUIDE TO MARY: MOTHER OF GOD¹

NAGY GERGELY

A 20. századi, római katolikus-protestáns ökumenikus párbeszéd fényében talán kevesen veszik tudomásul azt aényt, hogy a két felekezetet elválasztó súlyos teológiai kérdések közül három (a pápa tévedhetetlensége, szűz Mária szeplőtelen fogantatása, illetve testi mennybevétele) az elmúlt 150 évben lett dogmaként kinyilvánítva a Római Katolikus Egyház Tanítóhivatala részéről.

Emiatt fontos, hogy protestánsként biblikus hitünk legyen Máriával kapcsolatban és megértsük azokat az egyháztörténelmi és teológiai folyamatokat, melyek odáig vezettek, hogy a római katolicizmus és a protestantizmus közötti szakadék nagyobbá vált, mint amekkora a 16. századi reformáció idején volt.

Ebben a témában segít eligazodni dr. Leonardo de Chirico legújabb művében, amely az *A Christian's Pocket Guide to Mary: Mother of God?* (Egy keresztény zsebkönyve Máriához: Isten anyja?) címet kapta.

Leonardo de Chirico az Italian Evangelical Alliance (Olasz Evangelikál Szövetség) alelnöke, aki történelemből, teológiából és bioetikából szerzett diplomát. Doktori értekezését Londonban írta, és témája a II. Vatikáni Zsinat utáni római katolicizmus helyzete evangelikál perspektívából. Teológiatörténetet tanít az Istituto di Formazione Evangelica e Documentazione Padovában, valamint annak a Reformanda Initiative nevű szervezetnek az igazgatója, melynek célja az, hogy felkészítse a protestáns-evangelikál vezetőket, illetve teológusokat arra, hogy jobban megértsék a római katolicizmust és felelni tudjanak a katolikus teológia felől érkező kérdésekre és kihívásokra.

Művében alaposan körüljárja, hogy miért is van olyan látványos különbség a protestáns és katolikus mariológia között, ennek érdekében pedig megvizsgálja a legfontosabb történelmi, teológiai és lelkeségi folyama-tokat. Mária bibliai portréjának felvázolása után bemutatja azt az utat, amelynek végén elérkezünk a 20–21. századi katolikus Mária-kép ideologizált formájához. Ennek során felvázolja azokat az okokat és folyamatokat, melyek elősegítették a mariológiai kérdések olyan fokú fejlődését, melynek következményeként a Biblia Máriájából az „Egyház Máriája” lett. Figyelmet szentel továbbá a máriás kegyességnek és gyakorlatoknak, valamint ezeknek a római katolikus hívők lelkeségére gyakorolt hatásának, továbbá annak, hogy hogyan hatott mindez a Római Katolikus Egyház legutóbbi pápáinak gondolkodására, különös tekintettel a jelenleg is regnáló Ferenc pápára, aki maga is erősen elkötelezett Mária személye iránt. Végezetül felteszi a kérdést: merre tovább? Milyen teológiai nehézségek kapcsolódhatnak a jövőben Mária személyéhez? Hogyan értékelhetjük és tisztelhetjük protestánsként Mária személyét?

A könyv alapját tehát Mária alakjának biblikus vizsgálata adja, melynek során azonnal szembeötlő, hogy milyen ritka és pusztán néhány szakaszra korlátozódó a Jézus anyjára vonatkozó igehelyek száma a Szentírásban. A szerző szerint ennek a felismerésnek természetesen nem lehet következménye az, hogy Mária szerepét és jelentőségét lebecsüljük (6. o.), de segít abban, hogy kiegyensúlyozott képet alkossunk róla. De Chirico

¹ Leonardo De Chirico (2017): *A Christian's Pocket Guide to Mary: Mother of God?* (Egy keresztény zsebkönyve Máriához: Isten anyja?), Christian Focus Publications Ltd., Fearn, Skócia, 128. o.

részletesen vizsgálja Mária helyzetét a lukácsi születés-narratívában, rámutatva arra a fordítási és értelmezési hibára, mely a görög *kekharitomené* szóból fakad (kegyelemmel teljes [gratia plena] vagy kegyelembe fogadott), hangsúlyozva azt, hogy a születéstörténet fókuszpontja mindvégig Krisztus marad. Mindezek után arról értekeznek, hogy az evangéliumok hogyan mutatják fel és definiálják újra az anya-gyermek kapcsolatot Mária és Jézus közt egészen a keresztre feszítésig, megláttatva, hogy bár Jézus anyjának fontos szerepe volt a Megváltó életében, azonban a valódi rokonság nem testi, hanem lelki síkon teljesebben ki. Miután röviden érintette az evangéliumokat, a szerző a figyelmet Pál apostolra irányítja, hiszen az ő levelei reflektálnak talán a legrészletesebben arra, hogy mi is valójában Jézus Krisztus munkájának jelentősége és az evangélium üzenetének hatása az újszövetségi egyház életében. Rámutat arra, hogy bár Pál több helyen is említi Jézus inkarnációját és annak hatalmas jelentőségét (pl. Fil 2,7–8, 1Tim 3,17), Jézus anyját név szerint soha, anonim módon is csak egyszer (Gal 4,4) említi, teológiájának fókusza mindvégig a keresztre irányul. Ennek kiemelt jelentősége van, hiszen Pál írásai és teológiája alapján indokolatlan azt állítani, hogy Mária a „kapocs a menny és a föld között” (17. o.).

Miután a szerző felmutatta: az Újszövetség „realista” képet fest Máriáról, tehát az alakja nincs sem túlhangsúlyozva, sem teljesen elhagyva, ismerteti azt a teljesen más irányt, amit az egyháztörténelem vett Mária személyével kapcsolatban. Annak ellenére, hogy a bibliai Mária alakja „szolga”-ként áll előttünk (ahogyan önmagát is nevezi), napjainkban mégis olyan jelzőkkel illetik a katolikusok, mint a „szeplőtelen szűz”, a „világegyetem királynője”, „szószólónk”, „segítőnk”, „közbenjárónk” vagy éppen „ügyvédünk”. Óriási szakadék tátong a bibliai kép és a jelenkori teológiai jelzők között. Fel is teszi de Chirico a kérdést: hogyan jutottunk el idáig? Mielőtt a mariológiai alapelvekre mint okokra és következményekre kitérne, a szerző megvizsgálja azt a történelmi hátteret, amely kedvező környezetet biztosított ahhoz, hogy Mária az Úr szolgálójából az „ég királynőjévé” válhasson.

Az első ilyen lépés az apokrif evangéliumok előtérbe kerülése, melyek olyan területeken is információval szolgálhatnak, melyeken az evangéliumok hallgatnak. De míg a kanonikus evangéliumok realiztikus nézőpontból közelítenek Máriához, addig az apokrifok túlzott figyelmet szentelnek az életének. Az apokrif evangéliumok közül kettőt vizsgál meg külön a mű, és hasonlít össze a bibliai narratívákkal, Jakab protoevangéliumát és Mária elszenderülését. Mindezek után a korai egyháztörténelem mariológiájának másik alappilléret ismerhetjük meg, ami nem más, mint a téves és a maguk teljességében át nem gondolt analógiák, mint például az Éva és Mária közti párhuzam felállítása (Jusztinosz Mártírnál vagy Iréneusznál), vagy éppen a szövetség lánca és Mária közti párhuzam teológiai indoklása és ezek hatása a későbbi értelmezésekre. A szerző ugyanitt kitér arra, hogy hogyan is tolódott el szinte teljesen az első Mária-dogma (Theotokosz-Istenszülő) alapvetően krisztológiai fókuszra Máriára, és részletezi azt is, hogy mi az a négy mariológiai alapelve, melyet minden katolikus tanítás követ ezzel a kérdéssel kapcsolatban (a különlegesség elve, az alkalmasság elve, a kiválóság elve és a krisztusi analógia elve).

Az evangéliumi realista Mária-kép kifejtése és azon eszközök bemutatása után, melyek az alapjait adták egy másik Máriának, a „mariológia Máriájának” kialakulásához, a mű harmadik részében részletesen megismerhetjük azt az idealizált asszonyt, akit ma a Római Katolikus Egyházban tisztelnek. Ez az asszony különbözik Jézus anyjától és valódi személyiségét teljesen eltakarják azon rétegek, melyek az egyháztörténelem évszázadai során rakódtak rá. A fejezet során megismerkedhetünk a 4 Mária-dogma (örökké szűz, Istenszülő, szeplőtelenül fogant és mennybevetett) egyház- és teológiatörténeti kifejlődésével, a dogmák jelentésével és jelentőségével a katolikus teológiára nézve, és nem utolsó sorban azzal, hogy milyen megválaszolatlan kérdéseket hagynak maguk után ezek a tanítások.

Ezután a téma lelkiséget meghatározó oldaláról olvashatunk, hiszen ahogyan a Katolikus Egyház katekizmusa fogalmaz: „Az Egyház Mária-tisztelete a keresztény kultusz természetéhez tartozik.”² Ezen fejezet a Mária-tisztelet számos aspektusára kitér, kutatva azok fenomenológiai változatait, vallásos mélységeit és a szociális elterjedtségét az emberek életében. A Máriához intézett imádságok vizsgálata kapcsán megtudhatjuk, hogy miért is játszik központi szerepet a római katolikus hívek lelkiségében, kiemelt figyelmet fordítva a rózsafüzérre. Az imaélet formálása és az üdvtörténet megértése mellett a mariológia meghatározó szerepet tölt be a keresztény dicsőítés „térbeli” dimenziója kapcsán is, így külön figyelmet szentel az író a Mária-kegyhelyeknek, bemutatva a legnagyobb és legmeghatározóbb templomokat és zarándokhelyeket. Az erős máriás hangsúly nem csak az imaéletet és az építészetet gazdagította, de hatására szerte a világon megnőtt a feltételezett Mária-jelenések száma is. Szerepet játszott ebben a szeplőtelen fogantatás dogmájának 1854-es kimondása is, és bár ezen jelenések (melyek közül a leghíresebbeket külön megemlíti a mű) pusztán mesés beszámolóknak tűnhetnek a nem-katolikusok szemében, hatásuk óriási: milliókat nyertek meg a római katolicizmusnak.

Természetesen a kérdés szempontjából kiemelten fontos annak a vizsgálata, hogy hogyan is viszonyultak ehhez a kérdéshez a jelenkor római katolicizmusának egyházi vezetői, így de Chirico külön fejezetet szán arra, hogy röviden bemutassa a három legutóbbi pápának (II. János Pál, XVI. Benedek és Ferenc) Máriához fűződő kegyességét és teológiáját. II. János Pál személyes mottója („Totus Tuus”, azaz „Teljesen a tiéd”) szépen szemlélteti azt, hogy milyen mély elköteleződés jellemezte életét Mária iránt, hiszen személyes hitvallása nem Krisztusra, hanem Máriára utalt. Ő volt az, aki felmutatta, hogy a Mária-tisztelet továbbra is a jelenkori Római Katolikus Egyház életének magját képezi. Utóda, XVI. Benedek kevésbé hagyományosan kapcsolódott Máriához: a fejezetből megtudhatjuk, hogy miért volt Benedek imaélete inkább krisztocentrikus, és azt, hogy hogyan ért meg emellett a pápa azon kijelentése, miszerint nagyon közel áll hozzá a fatimai Szűzanya, és mélyen elkötelezett a Mária-tisztelet iránt. Ferenc pápa kapcsán hosszabban értekeznek a szerző, és rámutat: bár a jelenleg regnáló pápa rengeteg olyan hagyománnyal szakított, amely a hivatalához kapcsolódott, Mária-tiszteletében rendkívül hagyományos és konzervatív vonalat képvisel. Megjelenik ez abban is, hogy az egész világot Mária oltalmára bízta, különböző megszólalásaiban és imádságaiban olyan gondolatokat intézett hozzá, olyan attribútumokat tulajdonított neki, melyek protestáns szemmel csak a Szentháromság Istent illetik meg. Ezek elemzésével, majd az Aparecidadokumentum³ érintésével világossá válhat mindenki számára, hogy Ferenc lelki életében milyen meghatározó szerepet tölt be Jézus anyja. Pápaságának első megnyilvánulásától kezdve, a naponkénti beszédei és imádságai mind-mind azt tükrözik, hogy a hagyományos mariológia a katolikus világnézetének középpontja.

A könyv utolsó része a kérdés teológiai problémáival foglalkozik. Nyilvánvalóvá válik, hogy a katolikus mariológia nem egy lábjegyzete vagy mellékszála a római katolikus rendszernek, hanem integráns része annak a teológiai építménynek, mely az egyházat összetartja. Az első probléma, amely protestáns részről felmerül ezen témával kapcsolatban, a Szentírás és a hagyomány viszonya tekintetében jelenik meg, ugyanis míg a reformált teológia és lelkiség a *sola Scriptura* tana mentén formálódik, tehát nincs a Szentírásnál magasabb tekintély hit- és erkölcs kérdéseiben, addig a római katolikus rendszer másfajta alapokon áll. A Szentírás tekintély, de nem az egyedüli és nem is a legnagyobb, hiszen mellette áll a Szenthagyomány, mint az isteni kinyilatkoztatás másik formája. A katolikus mariológia pedig kristálytisztá példaként szolgál számunkra arra, hogy a Római Katolikus Egyházban hogyan fejlődik és él a hagyomány a Szentírás mellett, hiszen az, amit a Bibliából megtudhatunk Máriáról csak a kezdete annak, amilyen kép ő róla él a mai katolikus hívőkben. Az egyik meghatározó probléma tehát, hogy a katolikus egyház által kimondott változhatatlan

2 Katolikus Egyház Katekizmusa, 971

3 Amíg Bergoglio Argentína érseke volt, addig az Aparecidában tartott városi konferencia védnöke volt. 2007. május 13-a és 31-e között a Latin-Amerikai Püspökök Konferenciája (CELAM) a braziliai Aparecida városában tartotta ötödik rendes találkozóját 162 püspök, valamint 110 teológus szakértő és más laikus hívő részvételével, ahol kiadtak egy záródokumentumot. Erre hivatkozik a szerző.

dogmák protestáns értékelése során a *sola Scriptura* elvetése nélkül szinte lehetetlennek tűnik megtenni a közeledés legapróbb lépését is. A másik alapvető probléma a szerző szerint nem a kinyilatkoztatásról szóló tant, hanem a Szentháromságról szóló tant érinti. A római katolikus mariológia mindig hozzákapcsolja Máriát Jézus munkájához és személyéhez: Krisztus titulussai Máriára is átruházódnak, kiváltságai kiterjednek rá, és Jézus a közbenjárói szerepében is osztozik anyjával. A szerző, felmutatva objektivitását, ezen a ponton kiemelten hangsúlyozza és értékeli, hogy ezen tulajdonságokat és szerepeket nem azért kapcsolták Máriához, hogy a hívők a tekintetüket rá fordítsák, hanem azért, hogy még inkább Krisztusra irányítsák a figyelmet. Ezen törekvés azonban megbontja a Szentháromságban fennálló harmóniát és gyakorlatilag akadályozza azt, hogy a hívek minden gondolatukkal a Háromegey Istenre fókuszáljanak, és arra tekintsenek, hogy mit tett Ő az emberiségért.

A könyv utolsó fejezetében, megvizsgálva a jelenkori ökumenikus törekvések legfontosabb dokumentumait, azt a kérdést veti fel a szerző, hogy azon nyilvánvaló kontraszt ellenére, amely a bibliai Mária és a katolikus teológia és kegyesség Máriája közt fennáll, lehetséges-e, hogy a katolikus gyakorlat és teológia drasztikusan megváltozik, lelkileg megújul, és biblikus alapon reformálódik. De Chirico szerint protestáns, evangélikál szemszögből a katolikus Mária-kultusz radikális leépítésére lenne szükség, természetesen bibliai alapon. Azonban amikor ezt a lehetőséget vizsgáljuk, fel kell tennünk a kérdést: mit szeretne maga Mária, hogyan tekintsünk és emlékezzünk rá? Bibliai alapon, mely a protestánsok számára az egyetlen megbízható és elégséges forrás, a szerző négyféle alapvetést határoz meg, melynek segítségével megválaszolhatjuk ezt a kérdést: 1. Meg kell hallanunk Isten szavát, és felelnünk kell arra. 2. Értékelnünk és ünnepeelnünk kell Isten munkáját. 3. Amennyire csak lehet, közel kell maradnunk Isten Fiához. 4. Isten egyházának részévé kell válnunk. Ezen négy alapvetés mentén elkerülhetjük a Biblián kívüli és a Bibliával szembemenő hitelveket és kijelentéseket, valamint úgy tisztelhetjük Mária emlékét és örökségét, ahogyan az az Istennek tetsző lehet. „A bibliai Mária elutasítana minden mariológiai túlkapást, és arra hívna minden embert, hogy bízson és engedelmeskedjen az Ő Fiának, Jézus Krisztusnak, aki az egyetlen közbenjáró Isten és ember között, a világ Megváltója, királyok Királya és uraknak Ura.”⁴

Végezetül elmondhatjuk: rendkívül ritkán jelennek meg protestáns szemszögből olyan művek, melyek úgy vizsgálják átfogóan a római katolikus mariológiát, hogy nemcsak a teológusok, hanem a laikusok számára is közérthető alapot nyújtanak a téma megismeréséhez és továbbgondolásához. Leonardo de Chirico műve ilyen szempontból hiánypótló és iránymutató a katolikus-protestáns ökumenikus párbeszéd korában.

4 98. o., saját fordítás